

**MOŽNÉ VÝCHODISKÁ VPLYVU ELEKTRONIZÁCIE TRESTNÉHO
SÚDNICTVA NA POSTAVENIE ZNALCA V TRESTNOM KONANÍ
POSSIBLE RECOURSES FOR THE IMPACT OF THE
ELECTRONIZATION CRIMINAL JUSTICE SYSTEM ON THE
POSITION OF A FORENSIC EXPERT IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Jozef Michalko¹

DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.13.11.2020.svp.190-198>

Abstrakt

Príspevok pod názvom Možné východiská vplyvu elektronizácie trestného súdnictva na postavenie znalca v trestnom konaní sa zaoberá problematikou zvyšovania dôveryhodnosti justície v Slovenskej republike v očiach verejnosti využívaním prvkov elektronizácie trestnej justície. Autor v príspevku v stručnosti objasňuje postavenie znalca v trestnom konaní, jeho význam a podstatu pre trestné konanie, pričom sa snaží priniesť nové východiská pri ustanovovaní znalca v trestnom konaní s využitím elektronického systému.

Kľúčové slová

súdny znalec, dokazovanie v trestnom konaní, elektronizácia, trestné konanie

Abstract

The article entitled Possible recourses for the impact of the electronization criminal justice system on the position of a forensic expert in criminal proceedings deals with the issue of increasing the credibility of justice in the Slovak Republic in the eyes of the public by using elements of electronization criminal justice. In the article, the author briefly clarifies the position of a criminal expert in criminal proceedings, its meaning and essence to criminal proceedings, while trying to bring new recourses for the appointment of a criminal expert in criminal proceedings using an electronic system.

Keywords

criminal expert, evidence in criminal proceedings, electronization, criminal proceedings

¹ Autor príspevku JUDr. Jozef Michalko pôsobí ako vyšší súdny úradník na Okresnom súde Banská Bystrica a zároveň študuje ako externý doktorand na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Úvod

Dôveryhodnosť súdnictva v Slovenskej republike je dlhodobým, neustále sa prehlbujúcim problémom, ktorý pred sebou naša spoločnosť tlačí už takmer tri desaťročia. Napriek mnohým opatreniam, ktoré sa vykonali, sa nám doposiaľ, ani po viac ako šesnástich rokoch od vstupu Slovenska do Európskej únie, nepodarilo dostať sa na európsky priemer dôveryhodnosti justície v očiach verejnosti.

Čo je však horšie, Slovenská republika v tomto rebríčku nezlepšuje svoje umiestnenie, ale každým rokom sa v tomto prepadá, pričom v roku 2020 sme obsadili pomyselné posledné miesto.

V Slovenskej republike dôveruje nezávislej a nestrannej súdnej moci menej ako 20% občanov, ktorým má táto súdna moc v štáte slúžiť a byť garantom zachovania spravodlivosti a existencie právneho štátu.² Preto je na mieste začať tento problém bezodkladne riešiť, a to v každom možnom aspekte výkonu súdnej moci, pre ktorý sme v súčasnosti schopní nájsť adekvátny prostriedok, pričom podľa nášho názoru je takýmto prostriedkom aj vhodná a racionálna elektronizácia súdnictva.

Problematika dokazovania, dôkazných prostriedkov a dôkazov získaných dôkaznými prostriedkami v trestnom konaní je jednou z najrozsiahlejších častí trestného práva procesného, pre ktorú pre jej komplexnosť a rôznorodosť nie je možné jednotne zhodnotiť vhodnosť jej hoci len čiastočnej elektronizácie. Jej rozdelením na čiastkové aspekty v rámci jednotlivých fáz trestného konania môžeme povedať, že elektronizácia trestného súdnictva je nielen vhodná, ale môže mať zásadný vplyv na zvýšenie dôveryhodnosti súdnej moci v očiach verejnosti.

1 Význam dokazovania v trestnom konaní

Dokazovanie v trestnom konaní je trestnoprávnymi normami upravený postup orgánov činných v trestnom konaní, súdu, ale i iných subjektov a je ho možné označiť za jeden

² Dostupné na internete: <https://www.sudnarada.gov.sk/vyhlasenie-predsedu-sudnej-rady-sr-k-porovnavaciemu-prehladu-eu-v-oblasti-justicie-z-roku-2020/> [cit.11.05.2020].

z predpokladov spravodlivého trestného konania, ktoré musí naplňať všetky atribúty zákonnosti a transparentnosti.

Potreba dokazovať určité skutočnosti a okolnosti trestnej činnosti sa vyvinula najmä z dôvodu, že v trestnom konaní sa rozhoduje meritórne o udalostiach, ktoré sa už odohrali v minulosti, a teda môžeme povedať, že ich dej bol už ukončený a práve preto tieto udalosti nie je možné pozorovať priamo.

Orgány činné v trestnom konaní ani súd, ktorý o spáchanom skutku rozhoduje sa tak nemá možnosť s týmito skutočnosťami oboznámiť priamo, ale len nepriamo - sprostredkované, prostredníctvom dokazovania s využitím jednotlivých dôkazných prostriedkov, medzi inými aj prostredníctvom znaleckého dokazovania.

Ustanovenie § 119 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v druhom odseku pojednáva o dôkazných prostriedkoch, v ktorom bližšie špecifikuje, akými dôkaznými prostriedkami možno v rámci dokazovania získať zákonným spôsobom dôkazy, ktoré náležite prispievajú k objasneniu danej trestnej veci. Zákonodarca v predmetnom ustanovení vymenúva dôkazne prostriedky len demonštratívne, a to: *„Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.“*³

2 Využitie znaleckého dokazovania v trestnom konaní

Znalecký posudok je výsledkom znaleckého skúmania, teda aj zhmotnením výsledkov jeho činnosti a pracovného postupu, a to na podklade odborných znalostí a praktických skúseností.⁴

Znalec vypracováva posudok spravidla písomne, pričom samotné vypracovanie posudku môžeme rozdeliť na dve samostatné časti, ktorými sú príprava znaleckého posudku a následne samotné vypracovanie.

³ Pozri ustanovenie § 119 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

⁴ DRIMÁK, M. Znalecká činnosť, znalecký posudok a ich význam v trestnom konaní. In: *Zborník z medzinárodného vedeckého seminára Dokazovanie v trestnom konaní*. Trnava: Právnická fakulta Trnavská univerzita, 2006, s. 87.

Využitie znaleckého posudku ako dôkazného prostriedku v trestnom práve je prípustné v súlade s Trestným poriadkom.⁵ „Znalecký posudok je samostatným dôkazným prostriedkom, ktorým si orgány činné v trestnom konaní alebo strany zabezpečujú od osôb alebo orgánov na to osobitne odborne spôsobilých - znalcov, odborné skutkové okolnosti.“⁶

Pribratie znalca do trestného konania je realizované vydaním uznesenia, ktoré podľa štádia, v ktorom sa nachádza trestné konanie, vydá orgán činný v trestnom konaní alebo predseda senátu. Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že zákon v súčasnosti ponecháva výber osoby konkrétneho znalca viac-menej na ľubovôľu osoby, ktorá uznesením znalca do konania pribrala, a teda môžeme povedať, že tomuto kroku v súčasnosti chýba prvok transparentnosti a objektívnosti, ako je tomu pri ustanovení obhajcu v trestnom konaní, alebo pri výbere osoby súdneho exekútora v exekučnom konaní, kedy už výber konkrétneho obhajcu a súdneho exekútora nie je ponechaný na ľubovôľu súdu, ale tento je ustanovený náhodným systémom s využitím elektronických prostriedkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Vyhotovený znalecký posudok slúži na objasnenie obzvlášť zložitých skutočností, ktoré pomocou otázok alebo úloh sformulovali orgány činné v trestnom konaní, respektíve súd v uznesení o pribratí znalca.

Zodpovedanie týchto otázok, čiže využitie posudku ako dôkazu v trestnom konaní má neopomenuteľné miesto medzi jednotlivými dôkazmi, nakoľko súd na hlavnom pojednávaní môže na jeho základe dospieť s uvážením ostatných dôkazov k právnomu záveru o vine za spáchaný trestný čin alebo naopak, môže rozhodnúť o oslobodení obžalovaného spod obžaloby.⁷

Znalecký posudok ale nie je nadradený ostatným dôkazom, aj keď býva často trestnoprávnou teóriou označovaný za jeden z najobjektívnejších dôkazných prostriedkov. Znalecký posudok je hodnotený tak ako každý iný dôkaz podľa zásady voľného hodnotenia dôkazov.⁸

Hodnotenie znaleckého posudku patrí do kompetencie výlučne orgánom činným v trestnom konaní a súdu. Znalecký posudok sa hodnotí v každom štádiu trestného konania.

⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Přípravné řízení trestní*. Praha: C.H. Beck, 2003. s. 67.

⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Přípravné řízení trestní*. Praha: C.H. Beck, 2003. s. 67.

⁷ ČENTĚŠ, J. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 40.

⁸ ČENTĚŠ, J. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 40.

V predsúdnom konaní hodnotia orgány činné v trestnom konaní výsledok znaleckého posudku najmä s ohľadom na možnosť zastavenia trestného stíhania už v prípravnom konaní alebo na možnosť v trestnej veci podať obžalobu.⁹

V priebehu časti trestného konania pred súdom hodnotí súd znalecký posudok, ako i ostatné dôkazy s ohľadom na samotný účel trestného konania. Netreba opomenúť, že možnosť vyhotovenia znaleckého posudku v trestnom konaní má aj osoba obvineného, pričom tento tak môže urobiť na vlastné náklady. Môže sa stať, že na hlavnom pojednávaní môže mať súd znaleckých posudkov niekoľko, pričom v zmysle rovnosti strán by súd nemal prihliadať na to, ktorý posudok bol vypracovaný na základe uznesenia orgánov činných v trestnom konaní, a ktorý na základe požiadavky zadávateľa, teda obvineného, respektíve jeho obhajcu.¹⁰

V súlade so zásadou voľného hodnotenia dôkazov, by tieto posudky mal súd do úvahy brať bez ohľadu na zadávateľa. Môže sa ale stať, že tento napriek predchádzajúcemu uvedenému uprednostní práve znalecký posudok, ktorý bol formálne vyhotovený znalcom na základe uznesenia orgánov činných v trestnom konaní oproti posudku vyhotovenému obžalovaným ako zadávateľom.¹¹

3 Elektronizácia procesu výberu osoby znalca v trestnom konaní

Problematika výberu osoby znalca v trestnom konaní je v súčasnosti takmer plne na uvážení orgánov činných v trestnom konaní v predsúdnom konaní a predsedu senátu v konaní pred súdom.

Podľa ustanovenia § 142 Trestného poriadku, *„ak pre zložitosť objasňovanej skutočnosti nie je postup podľa § 141 postačujúci, priberie orgán činný v trestnom konaní a v konaní pred súdom predseda senátu znalca na podanie znaleckého posudku. Ak ide o objasnenie skutočnosti obzvlášť zložitej, priberú sa dvaja znalci. Dvoch znalcov treba pribrat' vždy, ak ide o pitvu mŕtvolu.“*¹²

⁹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2001. s. 492.

¹⁰ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2001. s. 489.

¹¹ KOLESÁR, J. Ako ďalej v dokazovaní v trestnom procese? In : *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimirovi Mathernovi, Dr.Sc. k 80. narodeninám*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 115.

¹² Pozri ustanovenie § 142 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

V trestnom konaní má tak orgán, ktorý priberá znalca v priebehu trestného konania možnosť do tohto prizvať znalca podľa vlastného výberu, bez konkrétne určených zákonných obmedzení a ktoré by do výberu jeho osoby mohli priniesť určitý prvok transparentnosti a objektívnosti.

Je preto na mieste otázka, či takýto systém priberania znalca do trestného konania a následné využitie znaleckého posudku na hlavnom pojednávaní v porovnaní s právami obžalovaného, môže byť aj pri naplnení zásady kontradiktórnosti hlavného pojednávania rovnako ako zásady voľného hodnotenia dôkazov, zárukou spravodlivého súdneho procesu.

Trestný poriadok len veľmi mierne upravuje výber osoby znalca, a to v ustanovení § 143, v zmysle ktorého: „*Orgán činný v trestnom konaní alebo súd priberie do trestného konania na podanie znaleckého posudku podľa § 142 predovšetkým znaleckú organizáciu špecializovanú na činnosť, ktorá je obsahom znaleckého posudku. Táto organizácia v znaleckom posudku uvedie meno znalca, ktorého možno vypočítať k obsahu znaleckého posudku*“.¹³

Z uvedeného je teda zrejmé, že zákonodarca pri samotnom výbere uprednostňuje na podanie znaleckého posudku znaleckú organizáciu, ale bližšie neurčuje objektívne skutočnosti, ktoré je možné pri výbere znalca orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdom aplikovať.

Zákonodarca tak ponecháva dosť širokú kompetenciu orgánom činným v trestnom konaní a súdu, pričom jediným objektívnym meradlom pri ustanovení znalca tak v súčasnosti zostáva len konkrétny odbor a odvetvie, prípadne uprednostnenie znaleckej organizácie na podanie znaleckého posudku pred osobou konkrétneho znalca.

V praxi sa môžeme stretnúť s otázkou, čo v prípade, ak v danom odbore a odvetví nie je v zozname Ministerstva spravodlivosti etablovaná žiadna znalecká organizácia, iba samotní znalci, a na základe akých objektívnych kritérií orgán činný v trestnom konaní, respektíve súd vyberie znalca, ktorý vypracuje znalecký posudok? V súčasnosti Trestný poriadok tieto objektívne kritéria neustanovuje a je otázne, či je takéto ustanovovanie znalca v trestnom konaní aj naďalej udržateľné a či nie je vhodné do tohto výberu osoby súdneho znalca vnieť prvky objektívnosti a transparentnosti.

Zastávame názor, že súčasný systém ustanovovania znalca do trestného konania možno s využitím dostupných technických prostriedkov, ktoré Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej

¹³ Pozri ustanovenie § 143 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

republiky už spravuje, prekonať a vložiť tak do neho prvky objektívnosti a transparentnosti, ktoré by v konečnom dôsledku mohli posilniť dôveru v samotný výkon súdnej moci.

Elektronizácia procesu výberu osoby znalca (nielen) v trestnom konaní by mohla dodať na objektivite a väčšej transparentnosti úkonov v trestnom konaní a zároveň aj posilniť dôveru verejnosti k trestnému konaniu a výkonu súdnej moci v Slovenskej republike ako celku.

V prípadoch, kedy by sa v priebehu trestného konania vyskytla potreba vykonať znalecké dokazovanie podľa ustanovenia § 142 Trestného poriadku, by orgány činné v trestnom konaní v predsúdnom konaní alebo predseda senátu v konaní pred súdom pribral znalca prostredníctvom elektronických prostriedkov, kedy by výber konkrétneho znalca alebo znaleckej organizácie prebiehal náhodným systémom na základe objektívne daných kritérií, a teda i transparentne.

Orgány činné v trestnom konaní alebo predseda senátu by do elektronického programu zadali konkrétne objektívne kritériá, akými sú odbor a odvetvie, v akom je potrebné vykonať znalecké dokazovanie a zároveň i miesto (obvod krajského súdu), v ktorom sa má znalecké dokazovanie vykonať.

Zoznam znalcov v súčasnosti spravuje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, a preto by bolo vhodné, aby aj tento elektronický prostriedok výberu osoby znalca spravovalo Ministerstvo spravodlivosti, a to taktiež z dôvodu jeho využitia súdmi nielen v rámci trestného konania, ale prípadne aj v civilných a správnych konaniach.

Elektronický program Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky by následne náhodným výberom vybral konkrétnu znaleckú organizáciu alebo znalca s vyhovujúcimi kritériami, ktoré boli orgánmi činnými v trestnom konaní, alebo predsedom senátu zadané do systému. Vybraná organizácia alebo súdny znalec by boli následne kontaktovaní obdobne ako je tomu pri ustanovení obhajcu *ex offa*, kedy by konkrétna organizácia alebo znalec mali možnosť odmietnuť ich ustanovenie do trestného konania zo zákonných dôvodov alebo z dôvodu ich zaneprázdnenosti.

V prípadoch, v ktorých by sa súdu alebo orgánom činným v trestnom konaní nepodarilo so znalcom skontaktovať bolo by uznesenie o jeho pribratí doručované znalcovi automaticky do elektronickej schránky, ktorej zriadenie by bolo zároveň podmienkou pre zapísanie znalca a znaleckej organizácie do zoznamu znalcov vedeného Ministerstvom spravodlivosti.

Vyššie uvedení podmienku odôvodňujeme vyššou efektívnosťou, rýchlosťou a určite i hospodárnosťou v prípade komunikácie a doručovania rozhodnutí znalcom orgánmi činnými

v trestnom konaní alebo súdom. Okruh osôb, ktoré majú povinne zriadenú a aktivovanú elektronickú schránku na doručovanie podľa zákona o e-Governmente sa stále rozširuje, pričom sa rozširuje aj okruh osôb, ktoré sú povinné komunikovať so súdom výlučne elektronicky.

V prípadoch, kedy by súdny znalec odmietol svoje pribratie do trestného konania z dôvodu zaneprázdnenosti, bol by tento v elektronickom programe automaticky zablokovaný pre náhodný výber znalca po dobu deviatich mesiacov.

Uvedené odôvodňujeme skutočnosťou, že v súčasnosti je v niektorých odboroch počet znalcov nedostatočný, a tak sa v praxi súdy stretávajú s problémami pri priberaní znalcov v rámci konaní, nakoľko títo opakovane odmietajú byť pribratí do konania z dôvodu svojej zaneprázdnenosti, pričom treba rovnako podotknúť, že znalci svoj nezájem o pribratie do konania žiaľ často odôvodňujú aj oneskoreným vyplácaním preddavkov a odmien za vykonanie znaleckých posudkov zo strany súdov.

Popísané opatrenia by tak mohli pomôcť v rovnomernejšom vyťažovaní znalcov, kedy by súdni znalci i znalecké organizácie boli súdmi a orgánmi činnými v trestnom konaní rovnomerne vyťažovaní. Tieto opatrenia by tak mohli nielen zvýšiť transparentnosť procesu výberu osoby znalca v trestnom konaní, ale sekundárne by mohli významne pozitívne vplyvať na zaťaženosť a tým i dostupnosť znalcov a znaleckých organizácií pre súdy a orgány činné v trestnom konaní.

Tieto zmeny, je navyše možné s využitím súčasne dostupných technických prostriedkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky vykonať v pomerne krátkom čase a zároveň s využitím minimálnych nákladov na ich realizáciu.

Záver

Dôvera v nezávislý a spravodlivý výkon súdnej moci v Slovenskej republike bola zo strany občanov takmer úplne stratená. Znovuzískanie tejto dôvery nie je a ani nemôže byť otázkou budúcnosti, ale je otázkou dneška a musí byť položená každým z nás, ktorí sme súčasťou výkonu súdnej moci.

Akým spôsobom sme schopní zvýšiť dôveru občanov v spravodlivosť súdov a výkonu súdnej moci na Slovensku? Racionálna elektronizácia vybraných aspektov trestného konania, akými je aj výber osoby súdneho znalca môže byť jednou z odpovedí na túto otázku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Publikácie a monografie

IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2001. 1049 s. ISBN 978-80-8078-101-X.

ŠÁMAL, P. a kol. *Přípravné řízení trestní*. Praha: C.H. Beck, 2003. 1472 s. ISBN 978-80-7179-741-3.

Zborníky

ČENTÉŠ, J. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008, 303 s. ISBN 978-80-893-63-17-9.

DRIMÁK, M. Znalecká činnosť, znalecký posudok a ich význam v trestnom konaní. In: *Zborník z medzinárodného vedeckého seminára Dokazovanie v trestnom konaní*. Trnava: Právnická fakulta Trnavská univerzita, 2006. ISBN 978-80-8082-134-0.

KOLESÁR, J. Ako ďalej v dokazovaní v trestnom procese? In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, 303 s. ISBN 978-80-893-63-17-9.

Právne predpisy

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov

Internetové zdroje

www.sudnarada.gov.sk